

een zaak van zo groot belang, moesten de ouders voor het zekerste kiezen.

Het Mandement werd op twee zondagen na Pinksteren in de kerk voorgelezen. De sterke stellingname tegen wat de ‘openbare ongodsdienstige school’ heette had veel invloed op de groei van de katholieke scholen in het laatste kwart van de negentiende eeuw. Het betekende tevens een doorbraak in de stellingname van de katholieken in de schoolstrijd, die in die jaren door het bijzonder onderwijs steeds feller werd gevoerd. We moeten bedenken dat de bijzondere scholen tot 1889 geen enkele subsidie kregen van de Rijksoverheid, terwijl de eisen in de onderwijswetten van 1857 en 1878 steeds hoger waren, niet alleen inhoudelijk maar ook op financieel gebied. In de Onderwijswet van 1889 werd het salaris van de verplichte leerkrachten bij het bijzonder onderwijs voor een derde deel gesubsidieerd en vanaf 1905 werd het salaris van de verplichte (rijks-)leerkrachten volledig vergoed. In 1900 waren er 1465 niet gesubsidieerde bijzondere scholen waarvan er slechts vijftien, gedeeltelijk gesubsidieerd werden. Pas in 1920 was er sprake van volledige financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs.

Vooraf tussen 1920 en 1950 vond er een grote verschuiving plaats in de verhoudingen tussen openbaar en bijzonder onderwijs zoals uit onderstaand staatje blijkt. Bovendien speelt de omvang van de scholen ook een rol zoals blijkt uit het tweede deel van de tabel waarbij te zien is dat het bijzonder onderwijs in 1950 73% van het aantal totaal leerlingen had.

²² Onderwijsverslag 1850, Bijlage vi; Onderwijsverslag 1900 p233 scholen p244 leerlingen; Onderwijsverslag 1920 p5 scholen, p19 leerlingen; Onderwijsverslag 1950 p130.

²³ CBS *jaarboek voor het onderwijs 2009-2010*. Het Primair onderwijs omvat sinds 1985 het basisonderwijs (voorheen lager- en kleuteronderwijs) en de scholen voor speciaal basisonderwijs sinds 1998.

²⁴ In het Onderwijsverslag van 1850 is onderscheid gemaakt tussen het aantal leerlingen in januari en juli (in de zomer daalde het aantal schoolkinderen vaak met een kwart). Hier is gekozen voor januari. De Bijzondere scholen van de 2^e klasse, waaronder ook openbare kostscholen zijn hier buiten beschouwing gelaten.

²⁵ De nationale onderwijsverslagen geven in 1900 en 1920 geen vergelijkbare

Tabel 1. Openbaar en bijzonder onderwijs tussen 1850 en 2010.²²

	1850	1900	1920	1950	2010 ²³
aantal lagere scholen	3.552	4.607	5.947	6.803	7.529
openbaar onderwijs	85%	68%	58%	34%	32%
bijzonder onderwijs	15%	32%	42%	66%	68%
aantal leerlingen totaal	257.356	603.607	1.031.694	1.167.243	1.659.000
openbaar onderwijs	226.098			27%	30%
bijzonder onderwijs	167 ²⁴			73%	70%
RK	105 ²⁵			43%	34%
PC, Geref., Reform, IC				32%	28%
Overig				2%	8%